

УДК: 336.221

Евеліна Соколова

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена питанням аналізу та оцінки сучасного стану державного регулювання діяльності на ринку фінансових послуг.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансові операції, фінансові установи, регулювання діяльності, модель наглядової системи

Статья посвящена вопросам анализа и оценки современного состояния государственного регулирования деятельности на рынке финансовых услуг.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, финансовые операции, финансовые учреждения, регулирование деятельности, модель системы надзора

The article is dedicated to question of the analysis and estimation of modern state regulation of activity on the market of financial service.

The keywords: market of financial service, financial operation, financial institution, regulation of activity, the model of system of supervision

Постановка проблеми. Діяльність економічних агентів на будь-якому ринку в сучасних умовах неможлива без регулюючого впливу держави, заснованого на відповідній законодавчій базі. Саме держава визначає і контролює правові основи ринкових відносин, насамперед права власності, установлює базові правила економічних відносин учасників ринку. Державний нагляд за діяльністю ринку фінансових послуг спрямований на попередження кризових явищ у фінансовому секторі економіки держави, які можуть виникнути при недотриманні учасниками ринку вимог законодавства. Також діяльність органів державного нагляду спрямована на захист інтересів споживачів фінансових послуг, забезпечення рівних можливостей доступу на ринок різним учасникам, запобігання монополізації ринку фінансових послуг тощо. Ринок фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг, що представлена професійними послугами на ринках банківських, страхових, інвестиційних та інших послуг, що забезпечують обіг фінансових активів.

Уряд в будь-якій країні прямо чи опосередковано регулює ринок фінансових послуг шляхом законодавчого забезпечення його функціонування, регулювання та визначення правил емісії і обігу цінних паперів, ліцензування професійної діяльності учасників і посередників фінансового ринку, контролю за здійсненням їх професійної діяльності, захисту прав інвесторів, контролю за виконанням антимонопольного законодавства та системою ціноутворення на ринках фінансових послуг [1].

Значні зміни, що відбуваються у різних секторах ринку фінансових послуг (поява нових видів послуг та інститутів, зростання обсягів активів у окремих секторах ринку) зумовлюють формування нових підходів щодо регулювання та нагляду, зокрема, впровадження нових моделей наглядових систем.

© Соколова Е. О., 2012

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного регулювання фінансового сектора економіки держави присвячено наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів. В Україні проблеми державного регулювання, в тому числі на ринку фінансових послуг, досліджуються рядом науковців, серед яких, С. Науменкова, В. Унінець-Ходаківська, В. Корнеєв, С. Міщенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численність увага приділяється питанням вдосконалення наглядової системи ринку фінансових послуг України.

Метою статті є аналіз світового досвіду щодо застосування прогресивних моделей наглядових систем та можливість їх впровадження у державному нагляді та регулюванні діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. В ході розвитку ринкової економіки відбувалась еволюція регулювання ринку фінансових послуг, що передбачало посилення втручання держави з одночасним збереженням і підтримкою ринку. На підставі аналізу світового досвіду, можна зробити висновок, що ринок фінансових послуг ефективно розвивається тоді, коли враховується принцип оптимальності державного регулювання. Держава регулює діяльність учасників ринку лише у випадках, коли це необхідно, в інших – вона віддає частину своїх повноважень професійним учасникам ринку, які об'єднуються у саморегулювні організації.

Державне регулювання ринку фінансових послуг – це об'єднання в єдину систему певних методів та інструментів, об'єктів та суб'єктів, що дозволяють упорядкувати діяльність усіх його учасників і операцій між ними шляхом встановлення державою певних вимог та правил для підтримки рівноваги взаємних інтересів усіх учасників [1].

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» метою державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні є:

1. Проведення єдиної та ефективної державної політики у фінансовій сфері;
2. Захист інтересів інвесторів ринку фінансових послуг;
3. Створення сприятливих умов для функціонування та розвитку ринку фінансових послуг;
4. Створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринку фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
5. Забезпечення рівних можливостей для доступу до ринку фінансових послуг та захист прав учасників;
6. Додержання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства;
7. Запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг;
8. Сприяння інтеграції в європейський та світовий фінансовий ринки [4].

Державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється шляхом:

- ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності на ринку фінансових послуг;
- нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляду за діяльністю фінансових установ;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринку фінансових послуг [3].

До основних елементів механізму державного регулювання ринку фінансових послуг належать:

1. Суб'єкти державного регулювання ринку фінансових послуг:
 - Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг;
 - Національний банк України;
 - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

2. Об'єкти державного регулювання ринків фінансових послуг – це власне ринок фінансових послуг та усі явища, процеси та відносини, що виникають на цьому ринку. До них належать:

- кон'юнктура на ринку фінансових послуг;
- діяльність фінансових установ;
- інтереси клієнтів фінансових установ;
- фінансові, кредитні, страхові відносини.

3. Методи та інструменти державного регулювання ринку фінансових послуг. До них належать:

- непрямі методи – ринкові методи впливу держави на зовнішнє середовище ринків, яке здійснюється за допомогою інструментів фіскальної політики (через зміни у системі оподаткування), грошово-кредитної політики (через проведення операцій ринку цінних паперів) та інвестиційної політики (через страхування інвестицій);

- Прямі методи – пряме втручання держави у механізм діяльності ринку фінансових послуг, яке здійснюється за допомогою законодавчої діяльності та визначення державного замовлення, встановлення квот, лімітів та ліцензування певних видів діяльності та операцій на ринку фінансових послуг.

У всіх високорозвинених країнах світу механізм державного регулювання охоплює як ринкові, так і неринкові методи, при цьому співвідношення між ними різноманітне, залежно від соціально-економічної та політичної ситуації, але обов'язковим є поєднання двох аспектів державного регулювання ринків фінансових послуг, а саме: формування нормативно-правової бази функціонування ринку та створення органів, що здійснюють регулювання та спеціальний нагляд за розвитком відносин з надання фінансових послуг [1].

Діяльність усіх структурних елементів ринку фінансових послуг значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників. Залежно від особливостей формування та функціонування фінансових систем, традицій, політичної структури тих чи інших країн світу можна назвати три основні моделі наглядових систем:

- секторну;
- за завданнями;
- єдиного нагляду.

В основі секторної моделі – чіткий розподіл функцій наглядових органів за діяльністю банківського, страхового та фондового секторів ринку фінансових послуг. Історично ця модель з'явилась першою, але у 2000 році від неї почали відходити більшість європейських країн. Серед країн Європейського Союзу дана модель сьогодні зберігається у Греції, Іспанії, Італії, Кіпру, Литві, Люксембурзі, Португалії, Словенії, Фінляндії, Франції, Болгарії, Румунії.

Модель за завданнями базується на розподілі завдань і функцій нагляду на: пруденційний нагляд за діяльністю фінансових посередників і на регулювання бізнесу

у фінансовому секторі. Дана модель є перехідною від секторної до моделі єдиного нагляду. Вона використовується у таких європейських країнах: найповніше у Нідерландах, окремі її елементи застосовуються у Франції, Португалії та Італії.

При застосуванні моделі єдиного регулятора концентрація усіх регулятивних та наглядових функцій зосереджується у єдиному наглядовому центрі. В Європейському Союзі таку модель застосовують більшість країн. У деяких країнах цю функцію виконує центральний банк, у інших – єдиний наглядовий орган [2].

Модель наглядової системи на фінансовому ринку США має значні відмінності від європейських і є найспецифічнішими. Головна особливість фінансового сектора американської економіки – відсутність єдиного фінансового регулятора і висока роль інфраструктурних інститутів у галузі фондового ринку і колективних інвестицій. Саме в США вперше з'явилися саморегульвні організації учасників фінансового ринку і більшість нині існуючих фінансових інструментів [6].

В Україні нагляд та державне регулювання діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг здійснюють:

- щодо ринку банківських послуг – Національний банк України (НБУ);
- щодо ринків цінних паперів і похідних цінних паперів – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР);
- щодо інших учасників ринку фінансових послуг – Національна комісія з регулювання ринку фінансових послуг (НКРРФП).
- щодо усіх учасників ринку фінансових послуг – Антимонопольний комітет України та інші державні органи, які здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень.

Таким чином, на ринку фінансових послуг в Україні існує три основних фінансових регулятора, що притаманне секторній моделі наглядової системи. На вибір моделі нагляду на ринку фінансових послуг значною мірою впливає рівень концентрації фінансового сектора.

У країнах з високим та середнім рівнем концентрації фінансового капіталу перевагу віддають саме єдиному мегарегулятору, який здійснює комплексне регулювання усіх сегментів ринку фінансових послуг та консолідований нагляд за усіма фінансовими установами [3]. Країни з перехідною економікою, як правило, мають окремий від центрального банку регулятивний орган фінансового сектора, діяльність якого значною мірою залежить від політики уряду і він не має достатньої самостійності.

Для багатьох національних фінансових ринків високорозвинених країн останнім часом загальними стали процеси створення наднаціональних правових і регулятивних систем і уніфікація юридичних механізмів та інститутів.

Наприклад, функції фінансового регулятора в країнах ЄС (у наднаціональному масштабі) покладені на профільні комітети Ради ЄС з економіки і соціальних питань і Комітет з європейських цінних паперів. Європейський Центробанк у питаннях регулювання ринків фінансових послуг виступає тільки як додатковий координуючий орган. Єдиний фінансовий регулятор у ЄС на сьогоднішній день фактично відсутній, тому що немає нагальної потреби у створенні установи подібної до Європейського Центрального банку для ринків фінансових інструментів і послуг, не пов'язаних з банківським сектором.

Про необхідність подальшого розвитку нормативно-правового регулювання законодавства США й адаптації існуючих інститутів до нових практик та уніфікованих механізмів ЄС постійно вказується в доповідях Комісії з бірж США [6].

Вітчизняні науковці та практики також обґрунтовують можливість створення і в Україні окремої незалежної державної фінансової установи з повноваженнями проведення фінансового нагляду та регулювання на консолідованій основі. Основними перевагами створення такої установи вважаються:

- зниження сукупних витрат управління;
- підвищення ефективності управління завдяки зосередженню висококваліфікованого персоналу;
- підвищення стабільності фінансових ринків завдяки координованим управлінським діям [3].

Враховуючи світовий досвід, можна зробити припущення, що в Україні згодом також буде утворене об'єднаний орган регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ, але це довготривалий процес в якому все буде залежати від рівня розвитку ринку фінансових послуг та концентрації фінансового капіталу.

Висновки і пропозиції. У процесі проведеного дослідження були визначені основні моделі наглядових систем на ринках фінансових послуг найрозвиненіших країн світу та здійснено оцінку можливості вдосконалення моделі наглядової системи ринку фінансових послуг в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: навч. посібник /Л. М. Горбач , О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 436 с.
2. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: навч. посібник /С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К.: Знання, 2010. – 532 с.
3. Унінець – Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. Вид 2-ге, доп. і перероб: навч. посібник / В. П. Унінець-Ходаківська, О. І. Костюкевич, О. А. Лятамбор. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664–III від 12 липня 2001 р.// [http:// www. rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
5. Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» № 1070/2011 від 23 листопада 2011 р.// [http:// www. rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
6. Жук С. Зарубіжна практика регулювання ринків фінансових послуг[електронний ресурс]: Інформаційна служба журналу «Фінансовий ринок України». – Режим доступу до журналу : <http://ufin.com.ua>.